TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
YAYINCI SERTİFİKASI NUMARASI
44040

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK

Editör: Mustafa Yiğit

ISBN: 978-625-7675-63-5

Konya, Aralık 2021

PALET YAYINLARI
Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya
Tel. 0332 353 62 27
www.paletyayinlari.com

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK

Editör:
Mustafa YİĞİT

e-kitap

MUSTAFA YİĞİT

1973 yılında 10 çocuklu bir ailenin 8. çocuğu olarak Konya'nın Akşehir ilçesinde doğdu. İlk orta ve lise öğrenimini Akşehir'de tamamladı. 1995 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü bitirdi. Yüksek Lisans tezini "Ziya Gökalp" üzerine yaptı. *Türkiz, 2023, Lacivert, Millî Mecmua, Hayat Ağacı, Sence, Ülkü Ocağı, Çelebi* gibi dergilerde ve gazetelerin kültür sayfalarında pek çok yazısı ve editoryal kitaplarda milliyetçilik, şehir ve kültür üzerine makaleleri yayımlandı. MHP'nin 50. Yılı Anısına çıkan "*Milliyetçi Hareket Partisi'nin 50. Yılı Anısına*" Almanağının yayın kurulu üyeleri arasında yer aldı. "*Millî İrade, Ziya Gökalp'te İktidarın Meşruiyet Kaynağı*" adlı eserin müellifi olan yazarın, İkbal Vurucu ile birlikte "*Kamu Ruhu, Post Modern Kimliksizliğe Karşı Duruşlar*", "*Yeni Okumalar Işığında Ziya Gökalp*" adlı editoryal kitapları çıkmıştır. Uzun yıllardır Konya'daki yerel bir gazete olan "*Memleket*"te düzenli olarak yazan Yiğit'in, 2016 yılından bu yana yayın hayatında olan *Ayarsız* adlı kültür, sanat, edebiyat dergisinde yazıları yayımlanmaktadır. Evlidir ve bir kedisi vardır.

Türk milliyetçiliği ideolojisi aslında çoğu zaman partiler üstü bir kavram olarak kabul edilir. Ortak bir konsensüs varmış gibi bir tavır sergilenir. Ancak her siyasi partinin Türk milliyetçiliğini kavrama ve algılama şekli, düzeyi ve politikasına yansıtma biçimi farklılıklar arz etmektedir. Bu da daha çok kendi tarihi gelenekleriyle, yaşanmışlıklarıyla ve zaman içindeki dönüşümleriyle doğrudan ilgilidir. Türkiye'de siyasi hayatın ana tartışma konuları olan anayasa, hukuk devleti, siyasi partiler, seçim, siyasi ideolojiler, millî iktisat, devletçilik, liberal ekonomi gibi bir dizi mesele Osmanlı imparatorluğunun son yüzyılından bugüne uzanan bir zaman dilimi içinde şekillenmiştir. Türk siyasi hayatının siyasal, düşünsel, kurumsal ve iktisadi dinamiklerini söz konusu meseleleri tarihsel gelişimleri içinde değerlendirmeden anlamak mümkün değildir. Türkiye'de, liberalizm, muhafazakarlık, milliyetçilik gibi ideolojilerin dünü, bugünü ve yarını üzerine konuşabilmek ve bu fikriyatı savunan siyasi kuruluşları (parti ya da partileri) tarihteki rollerini ele alabilmek için de bir geçmiş, bugün ve gelecek perspektifine ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Söz konusu bu çalışmada bir yandan Türk milliyetçiliği fikriyatını irdelerken öbür yandan Türk milliyetçiliği fikriyatının belli başlı siyasi partiler tarafından nasıl ele alındığı, hangi bakış açısıyla programlarında, siyasalarında yer aldığını ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışma milliyetçilik ve siyasi partiler gibi oldukça geniş bir alanda yapıldığı için muhakkak ki yeterli olmayıp eksik yönleri olan bir çalışma. Ancak daha geniş ve derin analizlerin yapılması için gelecek çalışmalara ışık tutması ve yol göstermesi bakımından bir nebze de olsa katkı sağlaması bizim için mutluluk verecektir. Çalışmamıza katkı veren değerli zamanlarını ayıran kıymetli yazarlarımıza tek tek teşekkürü bir borç biliyor, bu eseri okuyuculara kazandıran Palet yayınevine ve yöneticilerine, kitabın yayına hazırlanmasında emek sarf eden Harun Yıldız hocamıza şükranlarımızı sunuyor, bu vesileyle yeni ve verimli çalışmalarda buluşacağımız inancını taşıdığımızı belirtmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 5

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK SİYASİ HAYATINDA PARTİLER VE MİLİYETÇİLİK ANLAYIŞLARI 9

SİYASET BİLİMİ VE SİYASAL DÜŞÜNCELER TARİHİ BAĞLAMINDA SİYASİ PARTİLER VE MİLLİYETÇİLİK 11
Mustafa YİĞİT

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NDE TÜRKÇÜ POLİTİKALAR 47
Hakan BOZ

TÜRKİYE'NİN İLK MİLLİYETÇİ FIRKALARI: *MİLLÎ MEŞRUTİYET FIRKASI* VE *MİLLÎ TÜRK FIRKASI* 59
Mustafa YİĞİT

MİLLİYETÇİLİĞİN EKLEMLENMECİ YAPISINI MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ ÜZERİNDEN OKUMAK 105
Erol TURAN

CHP VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞINDA DÖNÜŞÜM 191
Süleyman GÜNGÖR

1946-1953 DÖNEMİ DEMOKRAT PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİĞİ VE MİLLİYETÇİLERLE İLİŞKİLERİ 231
Ali Burak KUL

MİLLET PARTİSİ 1948 301
Alihan LİMONCUOĞLU

CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ VE ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ 315
Gökberk YÜCEL

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DÜŞÜNCESİNDE MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI VE YANSIMALARI 339

TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞI VE MİLLİYETÇİLİK 341
Mehmet AKINCI

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DERKENAR 347
Nuri CİVELEK

ÜLKÜCÜ TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR 377
İkbâl VURUCU

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ 397
Lemi ATALAY

ALPARSLAN TÜRKEŞ VİZYONUNDAN TARİH-COĞRAFYA-STRATEJİ BAĞLAMINDA TÜRK BİRLİĞİNİ YENİDEN OKUMAK 415
Hüseyin BİLGİÇ

ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Lemi ATALAY[*]

Giriş

ATATÜRK İLKELERİNDEN biri olan milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün en çok vurguladığı ilkelerin başında gelmektedir. Milli bir mücadelenin ardından kurulan cumhuriyetin en belirleyici niteliklerinden biri olan ulus devlet olma özelliğinde somutlaşan bu vurguyu, Atatürk'ün siyasi, toplumsal ve ekonomik görüşlerinin en açık bir şekilde görülmesine imkân veren Medeni Bilgiler adlı eserinin "Millet" başlığıyla açılmasında ve bu bölüm içerisinde geniş bir şekilde millet/milliyetçilik meselesinin tartışılmasında da görmek mümkündür. Atatürk'ün ideolojisinin merkezine yerleştirdiği milliyetçilik ilkesi, aslında yeni kurulan ve çağdaşlaşmayı hedefleyen az gelişmiş ülkelerde görülen milliyetçilik tipinin öncülü olması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu ülkelerde görülen milliyetçilik anlayışı öncelikle sömürgecilikten kurtulmakta ve bağımsızlığın kazanılmasında önemli bir değer olarak ortaya çıkmış; bağımsızlığın kazanılmasının ardındansa bir millet oluşturularak ulusal birliğin sağlanmasına katkı sağlamıştır. Bu ülkelerde ulusal birliğin sağlanmasından sonra siyasi ve ekonomik modernleşme hamlelerine geçilmiş; bu modernleşme hamleleri için Batı örnek alındığından bir kimlik sorunu ortaya çıkmış ve milliyetçilik ilkesi millete özgüven verip, kendi benliğini uluslararası ortamda kabul ettirecek unsurları ön plana çıkararak bu sorunun çözülmesinde yine önemli bir rol oynamıştır. Türkiye de Millî Mücadeleden başlayıp, Cumhuriyetin kurulmasıyla devam eden süreçte benzer aşamalardan geçmiş ve bu süreçte önemli rol oynayan Atatürk

[*] Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, latalay@ankara.edu.tr.

milliyetçiliği bu evrensel özellikleriyle, kendisinden sonra ortaya çıkan birçok azgelişmiş ülke milliyetçiliğine hem öncül, hem de örnek olmuştur (Oran 1999: 38-40). Dolayısıyla bu bakımdan da ayrı bir önem taşıyan Atatürk milliyetçiliğinin tüm bu evrensel özelliklerinden yola çıkılarak üç temel kısımda incelenmesi yararlı olacaktır. Bu doğrultuda, ilk kısımda gerek Millî Mücadele döneminde gerekse Cumhuriyetin ilk döneminde Atatürk milliyetçiliğinin en temel niteliği olarak ortaya çıkan tam bağımsızlık konusuna değinilecek, ardından Atatürk'ün millet olgusunu nasıl tanımladığı ve hangi öğelere bu tanım içerisinde yer verdiği ele alınacak ve son olarak çağdaşlaşma süreçlerinde ortaya çıkan kimlik sorunlarının aşılmasında milliyetçilik öğesinden ne şekilde yararlanıldığı değerlendirilecektir. Tüm bu süreçte hem Atatürk'ün sözlerinden hem de Atatürk dönemi aydınları ile çağdaş yazarların Atatürk milliyetçiliği hakkındaki görüşlerinden yararlanılacaktır.

1. Tam Bağımsızlık İlkesine Dayalı Barışçı ve Anti-Emperyalist Bir Milliyetçilik

1. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmasının ardından, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde verilen Millî Mücadele hareketinin başarıya ulaşmasının en önemli etkenlerinden biri de milliyetçilik fikrinin yarattığı birlik, beraberlik ve bütünlük duygusudur. Mustafa Kemal Paşa, işgal kuvvetlerine karşı yerel düzeyde oluşan direniş hareketlerini milli bir anlayış etrafında birleştirmiş ve vatanın kurtuluşunu bu doğrultuda mümkün kılmıştır. Bu milliyetçilik anlayışı aynı zamanda Millî Mücadelenin, milli egemenlik ilkesi doğrultusunda kurulan TBMM aracılığıyla sürdürülmesinde de görülmektedir. Dolayısıyla doğrudan Türk milletinin kendisinden güç alan Millî Mücadele hareketi, bu milliyetçilik duygularıyla işgal güçlerini yurttan atarak, ülkenin bağımsızlığını kazanmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, TBMM aracılığıyla

e-kitap

yayınladığı bir bildiride Millî Mücadele'nin anti-emperyalist yönünü şu sözlerle açık bir şekilde ortaya koymuştur:

"Emperyalist devletlerin, devlet ve ulusumuzun yaşamına açıkça kastetmeleri sonucunda meşru savunma için toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve bağımsızlığına kast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların saldırılarına karşı savunma ve bu amaca aykırı hareket edenleri cezalandırmak amacıyla kurulmuş bir orduya sahiptir." (Albayrak 1997: 354).

Millî Mücadele boyunca sergilenen bu anti-emperyalist duruşun da etkileriyle kazanılan Kurtuluş Savaşı, emperyalist Batılı devletlere karşı kazanılan ilk bağımsızlık hareketi olma niteliği de taşımakta olup, daha sonraki dönemlerde sömürge altında yaşayan çeşitli toplumlara da bir teşkil etmiştir. Asya'dan Afrika'ya birçok mazlum millet Millî Mücadele ve orada sergilenen milliyetçilikten esinlenerek bağımsızlıklarını kazanma yolunda mücadeleye girişmişlerdir. Emperyalizmin en yoğun şekilde görüldüğü bir dönemde ortaya çıkan Atatürk milliyetçiliği yeni kurulan cumhuriyet sürecinde de doğal olarak elde edilen bağımsızlığı korumayı hedeflemiştir. Bu bağımsızlık sadece siyasi olmayıp, ekonomik anlamda da bağımsızlığı içeren bir tam bağımsızlık anlayışı şeklindedir. Atatürk bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

"Tam bağımsızlık denildiği zaman elbette siyasi, mali, ekonomik, adli, askeri, kültürel ve benzeri her hususta tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan mahrumiyet, millet ve memleketin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından mahrumiyet demektir." (Kışlalı 2001: 44).

Her ne kadar Atatürk milletçiliği tüm yönleriyle bir bağımsızlık hedeflese de bu tam bağımsızlığı korumaya çalışırken, dışarıya kapalı bir toplum olmak ya da dış ülkelere yönelik düşmanca bir tutum sergilemeyi düşünmemiştir. Çünkü Atatürk milliyetçiliğinin esas hedefi çağdaş uluslar topluluğunun eşit bir üyesi olmaktır (Kışlalı 2001: 44-45). Atatürk, bu doğrultuda Medeni Bilgiler kitabında, Türk milletinin, insanlık

dünyasının samimi bir parçası olduğunu vurgulamış ve uygarlık yolunda, diğer milletlerle kendi bağımsızlığını koruyacak bir şekilde medeni ilişkiler kurmanın gelişmek için gerekli olduğuna dikkat çekmiştir (Atatürk 2003: 162). Aynı şekilde CHP'nin 1931 ve 1935 programlarında milliyetçilik ilkesi, Türk milletinin gelişmesi için diğer uygar ülkelerle denk ilişkiler kurup, uyum içerisinde hareket ederken, kendine özgü değerlerini ve bağımsız karakterini koruması şeklinde tanımlanmıştır (CHF 1931: 31; CHP 1935: 7). *"Yurtta barış, dünyada barış"* sözüyle özetlenebilecek bu yaklaşımdan yola çıkılarak, Atatürk milliyetçiliğinin insancıl, barışçıl, çağdaş ve evrensel bir anlayışa sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Atatürk milliyetçiliği bu barışçı özelliği doğrultusunda, yayılmacı hedefler gütmemesiyle de diğer milliyetçilik anlayışlarından ayrılmaktadır. Savaş sonrası birçok milliyetçilik akımı emperyalizm yapmak için ortaya çıkarken, Atatürk milliyetçiliği bizzat emperyalizme karşı durmuştur (Oran 1999: 48). Medeni Bilgiler kitabında, Türk yurdunun eskiden daha büyük olduğu, ancak buna rağmen şimdiki vatan sınırlarından memnun olunduğunun vurgulanması bu anlayışı yansıtmaktadır (Atatürk 2003: 154). Her daim gerçekliği ön plana çıkaran bir yapıda olan Atatürk, bu nedenle milliyetçilik anlayışında Panturanizm ve Panislamizm gibi ciddiyet ve gerçekçilikten uzak fikirlere yer vermemiştir (Feyzioğlu 1987: 80).

Atatürk döneminin aydınları da Atatürk milliyetçiliğinin barışçı ve saldırgan olmayan bu niteliklerine eserlerinde vurgu yapmışlardır. 1930'lı yıllarda Kemalizm üzerine yazılmış kitaplardan birini kaleme alan Tekin Alp'e göre Atatürk milliyetçiliği birçok memleketteki milliyetçiliklerin aksine kendini üstün gören ve saldırgan bir yapıda değildir. Ayrıca yabancı düşmanlığı içermemekte, aksine Türk kültürünü ve idealini kabul etmek şartıyla yabancıları vatandaş kabul ederek, onlara kucağını açmaktadır (Alp 1933-1934: 1248). Türk inkılabının ideolojik yönünü açıklamaya çalışan isimlerden Sadri

e-kitap

Etem Ertem de benzer noktalara işaret ederek, Atatürk milliyetçiliğin geçmiş özlemi çeken ve emperyalist amaçlar güden bir milliyetçilik olmadığını, medeniyetler düzeninde eşit bir pozisyon arzuladığını savunmuştur (Ertem 1933: 88). Atatürk döneminin önemli milliyetçilerinden Ahmet Ağaoğlu'na göre de Atatürk milliyetçiliği dar, içine kapanık, dışarıyı reddeden bir yapıda değil, dünyaya açık, kaderini genel medeniyetin kaderi ile birleştiren geniş ve insani bir milliyetçiliktir (Ağaoğlu 1933: 1). Yine döneminin önemli Halkevi dergilerinden Yeni Türk'ün yazarlarından Ahmet Ekrem'e göre de Atatürk milliyetçiliği şovenist, saldırgan, istilacı olmayıp, milli değerleri geliştirerek medeniyet aleminde hak ettiği yere kavuşmayı amaçlayan bir içeriğe sahiptir (Ekrem 1935: 2079).

Anti-emperyalist bir mücadele dönemiyle birlikte temeli atılan Atatürk milliyetçiliği görüleceği üzere kazanılan bağımsızlığı koruma amaçlı bir nitelik taşımaktadır. Bağımsızlığı korurken diğer ülkelerle iyi ilişkiler kurmak ve dünya barışına katkı sunmak yine bu milliyetçiliğin temel hedefleri arasındadır. Emperyalizmin olumsuzluklarını bizzat yaşayan bir hareket olarak, Atatürk milliyetçiliği bu anti-emperyalist duruşunu sadece kendisine yönelik dış hareketlere karşı sergilemekle yetinmemekte, başka ülkeler üzerinde emperyalist planlar yapmayarak da tutarlı bir davranışa sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla tam bağımsızlık ilkesine dayalı barışçı ve anti-emperyalist bir duruş, Atatürk milliyetçiliğinin temelini oluşturmaktadır.

2. Ortak Kültür ve Ülkü Odaklı Millet Tanımı

Ülkenin bağımsızlığını kazanmasında önemli bir rol oynayan milliyetçilik anlayışı, Cumhuriyet kurulduktan sonra çağdaş bir devlet olmak için gerekli olan millet olgusunun oluşturulmasında da yine ön planda olmuştur. Türkiye'den daha önceleri çağdaşlaşma olgusunu yaşayan Batılı ülkeler bu süreç içerisinden geçerken millet olma, milliyetçilik fikrinin oluşması ve ulus

devlet kurma gibi aşamaları sıralı bir şekilde deneyimlemişlerdir. Ancak Türkiye'ye bakıldığındaysa bu olgunun tam tersi bir durum ile karşılaşılmaktadır. Ülkede önce milliyetçilik fikri bağımsızlık sürecinde ortaya çıkmış, ardından da bu fikre dayanılarak kurulan ulusal devlet, kendi milletini yaratmaya çalışmıştır (Kışlalı 2001: 42; Kili 2006: 186). Dolayısıyla Atatürk millet olgusunun tanımına büyük önem vermiş ve onu çok dikkatli bir şekilde tanımlaya özen göstermiştir.

Atatürk milliyetçiliği doğrultusunda yaratılmaya çalışılan bu millet kavramının en iyi tanımlarını Medeni Bilgiler kitabında görmek mümkündür. Bu kitapta Atatürk, milleti oluşturan öğeler olarak; *"siyasal varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve köken birliği, tarihsel yakınlık ve ahlaksal yakınlığı"* sıralamış ve bir toplumun millet olabilmesi için bu koşulların hepsi olmasa da büyük oranda bir arada olması gerektiğini vurgulamıştır. Din öğesini bu unsurlar arasında saymayan Atatürk'e göre ümmet anlayışı milli duyguyu azaltıcı etkilerde bulunmuştur. Bu unsurlar içerisinde en çok ortak tarihi, dili ve ahlaki birlik olma anlayışını ön plana çıkaran Atatürk bu doğrultuda milleti, zengin bir hatıra mirasına sahip olan, birlikte yaşama konusunda ortak istenç gösteren ve sahip olunan mirasın korunması ve sürdürülmesi konusunda yine ortak iradeye sahip insanların oluşturduğu topluluk olarak tanımlamış ve bu tanımı *"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir"* ifadeleriyle özetlemiştir (Atatürk 2003: 157-167). Atatürk'ün bu yaklaşımı CHP programlarına da yansımış ve 1931-1935 parti programlarında millet, *"dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyasi ve sosyal bir bütün"* olarak tanımlanmıştır (CHF 1931: 30; CHP 1935: 3).

Atatürk'ün bu ulus tanımı ve anlayışı Ernest Renan'ın millet anlayışından etkilenmiş olup, ırk, din gibi objektif kriterlerden ziyade kültür, gönüllü birliktelik, ülküdaşlık gibi sübjektif kriterleri ön plana çıkarmıştır. Cumhuriyetin kurulmasından sonra her ne kadar Kürt ayaklanmaları devleti bunaltsa da Atatürk herhangi bir etnik ve ırk öğesini kullanmamış, ayrıca

e-kitap

feodalizmin izlerinin görüldüğü bölgelerde din öğesinden faydalanmayı hiç düşünmemiştir. Çünkü Atatürk, modern ulus devletlerin ancak ortak kültüre dayanarak oluşturulabileceğinin farkında olmuştur (Oran 1999: 221, 286-287).

Atatürk dönemin aydınları da Atatürk milliyetçiliğinin benimsediği millet tanımının bu ırk ve dinden ayrı kültür odaklı içeriğine vurgu yapmaktaydılar. Sosyolog kimliğiyle tanınan Necmettin Sadak ırk birliği, toprak birliği, dil birliği, din birliği, çıkar birliği, kültür birliği gibi hususların millet oluşumunda az ya da çok derecelerde etkileri olduğunu ifade etse de bu unsurların hiçbirisinin tek başına milleti oluşturmakta yeterli olmadığını savunmuştur. Ona göre bu bağlamda esas önemli olan kültür, yani ortak duygu ve düşüncedir (Sadak 1936: 39-43). Dönemin toplum çalışmalarıyla bilinen bir başka ismi olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu da millet ve ırkın ayrı kavramlar olduğuna dikkat çekmiştir. Milletlerin içinde çeşitli ırkların mevcut olduğunu, öte yandan ırkın zamanla değişebileceğini belirten Baltacıoğlu ırk öğesinin, millet gibi tek ve bütünlükçü niteliğe sahip bir yapının temeli olamayacağını öne sürmüştür. Bu nedenle ona göre, millet olgusunu değişmeyen manevi bir unsurun yaratması gerekmekte olup, bu doğrultuda milleti aynı zihniyete sahip insanların birliği olarak tanımlamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır (Hakkı 1934: 11). 1930'lı yıllarda Kemalizm'i açıklayan bir eser kaleme alan Şeref Aykut'a göre de ırkın, kanın ve coğrafyanın çağdaş millet tanımı içerisinde yeri bulunmamakta olup, esas birleştirici unsur dil, kültür ve ülkü ortaklığıdır (Aykut 1936: 6-7). Yine Tekin Alp'e göre de aynı ulusa mensup olmak için aynı ırka ve aynı dine mensup olmak gerekmemektedir. Bundan ziyade aynı dili konuşup, aynı kültüre ve aynı ideale sahip olmak bir ulus oluşturmak için yeterlidir (Alp 1936: 301-305).

Atatürk'ün bu yaklaşımı nedeniyle milliyetçiliğinin bölücü ve ayırıcı değil, birleştirici ve bütünleştirici olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda Atatürk milliyetçiliği, ulusu dinsel,

mezhepsel, etnik her türlü bölünmeye yöneltecek ve ayrılıklar oluşturacak siyasi, sosyal, ekonomik sebepleri ortadan kaldırmayı ve milli birlik ve beraberliği sağlamayı amaçlamıştır. Çünkü Atatürk'ün 10. yıl nutkunda da belirttiği gibi, Türk milleti ancak milli birlik ve beraberlikle zorlukların üstünden gelebilmiştir. Atatürk'ün yine aynı nutkunda *"Ne mutlu Türk olana"* tarzında bir ifadeden ziyade, *"Ne mutlu Türküm diyene"* sözünü tercih etmesi de bu bütünleştirici yaklaşımını yansıtmaktadır. Atatürk bu sözüyle Anadolu toprakları üzerinde yaşayan ortak duygulara ve kültüre sahip kişilere atıfta bulunmaktadır. Atatürk'ün bu deyişi özellikle ırkçı söylemlerin arttığı bir dönemde söylemesi, milliyetçilik anlayışının ırkçılıktan ne kadar uzak olduğunu da göstermektedir (Feyzioğlu 1987:54-57; Kili 2006:188-190; Kışlalı 2001:46-47). Dolayısıyla Atatürk milliyetçiliğinden yola çıkarak bir ırkın üstünlüğünü savunmak hatalı bir yaklaşım olup, Atatürk milliyetçiliğini farklı kökenlerden de gelse ortak bir vatanda, tarih boyunca birlikte biriktirdikleriyle ortak bir kültür oluşturan vatandaşların gelecek için de ortak bir ülküye sahip olup, bu ülkü etrafında yine birlikte hareket etmesi şeklinde tanımlamak daha doğru bir tutum olacaktır.

3. Çağdaşlaşma Yolunda Benliğini Kaybetmeden İlerleyen Millete Özgüven Aşılayan Bir Milliyetçilik

Yurdu işgal eden emperyalist güçlere karşı verilen milli mücadele sonucu bağımsızlığın kazanılmasının ardından, oluşturduğu millet anlayışıyla ulusal birliği sağlamaya çalışan yeni cumhuriyet, bağımsızlığı ve ulusal birliği kalıcı kılmak içinse çağdaşlaşmayı kendisine hedef seçmiş olup, bu hedefin gerçekleşmesinde de yine Atatürk milliyetçiliğinin büyük bir payı olmuştur. Çağdaş medeniyet seviyesine ulaşabilmek için model olarak Batı medeniyetini tercih eden Cumhuriyet yönetimi, bu yönde batılılaşma hamlelerini uygulamaya koyarken, milliyetçilik ilkesini benimsemiş bir sistem olarak aynı zamanda milli benlikten uzaklaşılmamasını da arzulamıştır. Zaten Atatürk milliyetçiliğinin temeli tam bağımsızlık olduğundan, hedeflenen

e-kitap

batılılaşmanın Batıya teslimiyet ya da bağımlılık boyutuna ulaşmaması konusunda da hassasiyet gösterilmiştir. Dolayısıyla Atatürk milliyetçiliği bir yandan çağdaşlaşmayı, bir yandan da milli benliğe sahip çıkmayı bir arada gerçekleştirebilmek açısından da kritik bir rolü içerisinde barındırmaktadır. Bu iki unsur birbirine zıt fikirler gibi görünse de aslında birbirlerinin tamamlayıcılarıdır. Çünkü daha önce de vurgulandığı gibi Atatürk milliyetçiliği başka milletleri olumsuzlayan bir yapıda değil, olumlu ve ileriye dönük bir milliyetçiliktir (Oran 1999: 53, 263-268; Feyzioğlu 1987: 58,98).

Atatürk döneminin düşünürleri de yazılarında Atatürk milliyetçiliğinin batılılaşma ile uyumlu olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu isimlerden Necmettin Sadak, Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi ile hedeflenenin ilerleme ve teknik anlamında ileri milletlerle birlikte yürümek, ancak aynı zamanda milli karakter ve benliği de korumak olduğuna dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda medeniyette Avrupa medeniyeti, kültürde de Türk kültürü doğrultusunda ilerlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Sadak 1936: 48). 1930'lı yıllarda çıkardığı Fikir Hareketleri dergisiyle entelektüel tartışma kültürüne önemli katkılarda bulunan Hüseyin Cahit Yalçın'a göre de Atatürk Türkiye'si eskisi gibi Batı hayranı değil, onun ilim ve medeniyet açısından mirasçısı bir pozisyonda bulunmaktadır. Batılılaşmak demek benliği, kimliği kaybetmek ve Batıyı körü körüne taklit etmek anlamına gelmemekte olup, Batılı ülkelerdeki ortak medeni vasıflara ulaşılmasını hedeflemeyi içermektedir. (Cahit 1934: 139).

Her ne kadar batılılaşma/çağdaşlaşma hedefi ile milliyetçilik anlayışının uyumlu olduğu düşünülmüş olsa da Cumhuriyet yönetimi Batılılaşma faaliyetlerini yürütürken, milli benlikle çatışabilecek ve olası kimlik bunalımlarını doğuracak durumların meydana gelebileceğinin de farkında olmuştur. Atatürk milliyetçiliği anlayışı bu noktada da yine işlevsel bir rol üstlenmiş ve bu tarz çatışmaları önlemek amacıyla 1930'lı yıllarda ortaya atılan ve geliştirilen dil ve tarih tezlerine önemli bir katkı

sunmuştur. "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş Dil Teorisi" olarak bilinen bu tezlerde Türkiye'nin zaten bir batı ülkesi olduğu ve Batı medeniyetinin kökeninin de Türklerden kaynaklandığı savları ortaya atılmış ve söz konusu kimlik sorunu bu doğrultuda çözülmek istenmiştir. Bugünden bakınca ırkçı gibi duran bu söylemler, aslında hem vurgulanan işlevsel amaca yönelik olup, hem de millete daha çok bilinç ve özgüven kazandırma amacı gütmüştür. Öte yandan yapılan antropolojik çalışmalardan yola çıkılarak üstün ırk tezi savunulmamış, bundan ziyade Batı ile eşit ve aynı ırktan olunduğu, yani Türklerin sarı ve ikincil bir ırktan olmadığı kanıtlanmak istenmiştir (Oran 1999: 120, 203-207). Dolayısıyla dil ve tarih alanındaki tüm bu çalışmalarla, Türk milletinin medeniyet oluşturucu özelliklerinin tekrardan hatırlatılması amaçlanmış ve millete özgüven aşılamak için bu yönde çaba sarf edilmiştir. Atatürk'ün 10. yıl nutkunda söylediği şu söz bu durumu açık bir şekilde özetlemektedir; *"Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki gelişmesi ile geleceğin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır."* (Feyzioğlu 1987: 41). Bu bağlamda Atatürk milliyetçiliğinin bu yaklaşımı yine medenileşme/çağdaşlaşma doğrultusunda pozitif anlamlar yüklü bir işleve sahip olup, ayırıcı, bölücü, aşağılayıcı, saldırgan amaçlar içermemektedir.

Atatürk milliyetçiliğinin tarih ve medeniyet odaklı bu çağdaşlaştırıcı içeriği dönemin aydınları tarafından da paylaşılmıştır. Bu noktaya işaret eden isimlerden Tekin Alp, Türklerin Hint-Avrupa kökeninden olmaları vesilesiyle büyük bir medeniyet tarihinin parçası olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca medeniyetin Türklerin anayurdu olan Orta Asya'da başladığını belirtmiş ve Türklerin kitleler halinde dünyanın çeşitli yerlerine göçü sonrası aynı zamanda medeniyeti de taşıdığını savunmuştur. Yine benzer şekilde Batı medeniyetinin temelini oluşturan Akdeniz kültürünün, Türk toplulukları olan Hititler, Sümerler ve Akatlar tarafından geliştirildiğini öne süren Tekin Alp'e göre Türk kültürü aslında Batı medeniyetine yönelirken

e-kitap

herhangi bir yabancı kültüre değil, aksine tekrardan Türk kültürüne yönelmiştir. (Alp 1933-1934: 1244-1245; Alp 1936: 133-135). Atatürk dönemi içerisinde Tekin Alp gibi Kemalizm'i açıklayıcı bir eser kaleme alan ve bu nedenle Atatürk'ün takdirini kazanan Saffet Engin'e göre de Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi ile tarihte ilk medeniyet unsurlarının Türkler tarafından yaratıldığı ve medeniyetin Orta Asya'dan diğer bölgelere Türkler tarafından yayıldığı ortaya çıkmıştır. Tarihin büyük medeniyetleri olan Yunan ve Roma medeniyetleri kaynağını Orta Asya'dan almış ve Orta Asya'dan Akdeniz'e inen kütleler tarafından geliştirilmiştir. Etrüsk dili ile Türkçe arasında sıkı bir ilişki olması da yine bu gerçeğe işaret etmiştir. Aynı şekilde Anadolu'da büyük bir medeniyet kurmuş olan Hititlerin de yapılan araştırmalar sonucu Türklere ait antropolojik, lengüistik ve kültürel özellikler taşıdığı ortaya çıkmıştır. (Engin 1939: 161, 162, 168, 235)

Türklerin tarih ve dil açısından kökenini açıklayan bu anlatımlar ve yorumların bazı uç fikirler içerdiği açık olsa da dönemin koşulları incelendiğinde Atatürk milliyetçiliğinin bir öğesini oluşturan bu yaklaşımın oldukça pragmatik bir yönü bulunmaktadır. Başta Atatürk olmak üzere dönemin aydınları, işgal ve sömürge olma tehlikesi yaşamalarının da etkisiyle kazanılan bağımsızlığı korumaya büyük hassasiyet göstermiştirler. Batılı ülkelerin sömürgeleşme hareketlerine gerekçe olarak genellikle sömürülen ülkelerin kendilerinden geri olup, medeni olmamalarını sunduğunun bilincinde olmuşlar ve böylesi bir girişimle bir daha karşılaşmamak adına Türklerin tarihten gelen bir şekilde medeni bir toplum olup, medeniyete katkı sundukları düşüncesi geliştirilmeye çalışılmıştırlar. Bunun yanı sıra özellikle Anadolu medeniyetlerine yapılan vurgu da, Anadolu topraklarının esas sahiplerinin Türkler olduğunu göstermeye yarayan bir nitelik de taşımıştır. Dolayısıyla geçmişe yönelik bu uç görünümlü açıklamalar, Türklerin ırksal olarak diğer milletlerden üstün olduğunu kanıtlamaktan ziyade, Türklerin de Batılı milletler gibi medeni olduğunu ortaya

koymaya iddiasını içermiştir. Türk milletine güven aşılamaya da yönelik bu yorumların temelinde dolayısıyla daha çok jeo-stratejik amaçlar yattığı böylece ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak Atatürk milliyetçiliği tüm bu özellikleriyle, Atatürk öncülüğünde gerçekleştirilen Türk devriminin geçirmiş olduğu birçok aşamada önemli bir rol oynamış ve doğal olarak Atatürk ilkelerinin de asli bir parçası olmuştur. Gerek ülkenin bağımsızlığının kazanılmasında gerek yeni kurulan ulus devlette ulusal bütünlüğün sağlanmasında, gerekse de milletin çağdaşlaşma hedefine yönelmesinde milliyetçilik fikri hep ön planda olmuştur. Çağdaşlaşamayan ve geri kalan devletlerin emperyalist devletlerce nasıl sömürüldüğünü iyi analiz eden Atatürk, öncelikle Türk milletinin bağımsızlığını temin ettikten sonra, çağdaş ve güçlü bir devletin temellerini atmaya çalışmıştır. Bu tarz devletlerin ulusal bir yapıda örgütlendiğini bildiği için önce millet anlayışını ülkede yerleştirip, ulusal birliği sağlamaya çalışmış, ardından da bu birlikteliği kuvvetlendirmek için çağdaşlaşma adımlarını birer birer hayata geçirmiştir. Bu çağdaşlaşma uygulamalarıyla bir yandan güçlü bir devlet olma yönünde adımlar atılırken, bir yandan da tarih ve dil çalışmalarıyla Türklerin medeniyet kurucu özelliklerine atıfta bulunulmuştur. Böylece hem Batıya Türklerin çağdaşlaşma yolunda emin adımlarla ilerleyeceği yönünde bir mesaj verilmiş, hem de millet içinde doğabilecek olası bir kimlik bunalımı yine milliyetçilik aracılığıyla aşılanan özgüven duygusuyla önlenmeye çalışılmıştır. Tüm bu özellikleriyle Atatürk milliyetçiliğini, çağdaşlaşma yolunda bağımsız bir ulus devlet olmayı hedefleyen, bu yolda vatandaşlarını ulusal bilinç ve ortak ülküler etrafında bütüncül şekilde bir araya getiren, diğer ülkelerle barış içerisinde işbirliğine girip yayılmacı, ırkçı, saldırgan hedefler gütmeyen, insancıl ve medeni bir milliyetçilik olarak tanımlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu Ahmet (1933) Milliyetçilik, Akın, 10 Temmuz 1933-Sayı 43, s.1.
Ahmet Ekrem (1935) Fırkamızın Ana Prensipleri, Yeni Türk, Mayıs 1935-Cilt 1-Sayı 33, ss.2078-2081.
Alp, Tekin (1936) Kemalizm, Cumhuriyet Gazete ve Matbaası, İstanbul.
Atatürk, Mustafa Kemal (2003) Medeni Bilgiler, Örgün Yayınevi, İstanbul.
Aykut, Şeref (1936) Kemalizm (C.H. Partisi Programının İzahı), Muallim Halit Kitap Evi, İstanbul.
Cumhuriyet Halk Fırkası (1931) Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi ve Programı, TBMM Matbaası, Ankara.
Cumhuriyet Halk Partisi (1935) CHP Programı, Ulus Basımevi, Ankara.
Engin, Mehmet Saffet (1939) Kemalizm İnkılâbının Prensipleri Cilt III, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
Ertem, Sadri Etem (1933) Türk İnkılâbının Karakterleri, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul.
Feyzioğlu, Turhan (1987) Atatürk ve Milliyetçilik, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara.
Hüseyin Cahit (1934) Matbuat Hayatı: Avrupa'nın Mirasçıları, Fikir Hareketleri, 22 Haziran 1934-Cilt 2-Sayı: 35, ss.138-140.
İsmail Hakkı (1934) Irk Nazariyesi Batıldır, Millet Nazariyesi Haktır, Yeni Adam, 22 Kânunisani 1934-Sayı 4, s11.
Kışlalı, Ahmet Taner (2001) Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi, İmge Kitabevi, 7. Baskı. Ankara.
Kili, Suna (2006) Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.
Mustafa Albayrak (1997) Atatürk ve Anti Emperyalizm, Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 5- Sayı 20, ss.347-363.
Oran, Baskın (1999) Atatürk Milliyetçiliği, Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, Ankara.
Sadak, Necmettin Sadık (1936) Sosyoloji, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul.
Tekin Alp, Türk Kültür Birliği, Yeni Türk, Kânunuevvel 1933, Kânunusani 1934-Cilt 1-Sayı 16-17, ss.1239-1250.